

Проблеми і перспективи становлення страхового ринку в Україні

В статті розглянуті основні показники розвитку страхового ринку України. Виокремлюються основні проблеми становлення страхового ринку в країні. Обґрунтовуються основні напрями розвитку страхового ринку в Україні.

страховий ринок, страховики, страхові премії, перестраховування, страхові брокери

Послідовний перехід до ринкової економіки об'єктивно зумовлює зростання потреби у страховому захисті всіх суб'єктів ринку. Саме наявність такої потреби та реальна можливість її задоволення характеризують ступінь розвитку економіки тієї чи іншої країни, дають уявлення про рівень захищеності її юридичних та фізичних осіб.

Питання суті та особливостей страхової справи і, зокрема, страхового підприємництва протягом тривалого часу були об'єктом наукових досліджень багатьох вчених, а саме у роботах вітчизняних вчених (Осадець С.С., Таркуцяк А.О., Базидевич В.Д., Базидевич К.С., Кащенко О.Л., Борисова В.А., Заруба О. Д.) та в дослідження зарубіжних науковців (Рейтман Л. И., Ефимов С. Л., Гвозденко А.А., Шахов В. А.).

На сьогоднішній день є досить багато праць вітчизняних та зарубіжних науковців, в яких аналізуються якісні характеристики страхування як соціально-економічного явища, спрямованого на відшкодування втрат страхувальника за рахунок ресурсів страховика, досліджуються форми та методи розподілу страхового ризику, визначаються особливості формування страхових резервів та механізм їх практичного використання. Разом з тим до останнього часу багато теоретичних та практичних проблем страхування залишилось поза увагою дослідників. До того ж чимало нових проблем постають перед наукою та практикою у процесі просування суспільства шляхом ринкових перетворень. Не аналізувались, як самостійні проблеми, економічні потреби і економічні інтереси страховика та страхувальника, не досліджувались їх взаємозв'язки та взаємообумовленість.

Метою написання статті є дослідження сучасного стану страхового ринку України, виокремлення основних проблем становлення та обґрунтування пропозицій стосовно його подальшого розвитку.

Страховий ринок України розвивається як частина фінансового ринку країни, що проходить шлях трансформації від тотального адміністративного регулювання до ринкової економіки. Основні проблеми його розвитку - перехід від системи державного забезпечення соціальних програм до недержавної системи. На шляху розвитку цього процесу основні перешкоди - нерозвиненість інституціональних умов: недосконалість законодавства, монополізм міністерств і відомств, корпоративні інтереси чиновників, недовіра населення до системи страхування. У порівнянні з іншими ринками небанківських фінансових послуг цей сектор розвивається найінтенсивніше, прискорюються темпи зростання основних показників діяльності (страхових платежів, рівня капіталізації, страхових резервів).

Протягом 9 місяців 2007 року кількість страхових компаній зросла на 31 та станом на 30.09.2007р. становила 442, з них 64 страховики, що здійснювали страхування життя та 378 компаній, що здійснювали види страхування інші, ніж страхування життя. Протягом 9 місяців 2007 року з Державного реєстру фінансових установ були виключені 17 страхових компаній та включено 48 новостворених (рис. 1).

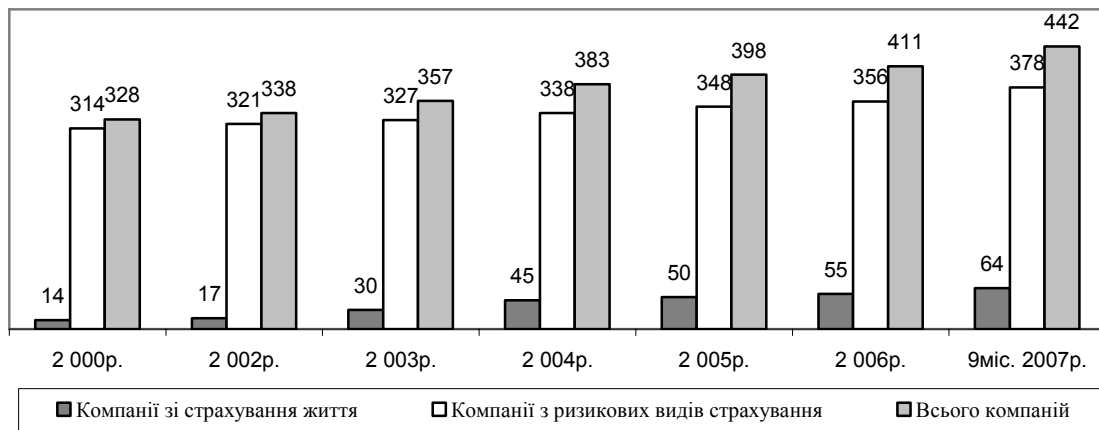

Рисунок 1 – Кількість страховиків в Україні протягом 2000-2007рр.

Слід зауважити, що сьогодні є принциповим питання не збільшення кількості страхових компаній, а їх платоспроможність і виконання взятих на себе зобов'язань. Тому основне завдання Ліги страхових організацій та Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України повинно бути в тому, щоб забезпечити капіталізацію страхових компаній, збільшення і нарощування їх активів.

Важливим показником діяльності страхових компаній є величина отриманих ними страхових премій. За підсумками 9 місяців 2007 року у порівнянні із аналогічних періодом 2006 року валові премії зросли зі страхування життя на 68,7%, з добровільного особистого страхування зросли на 37,5%, з майнового страхування збільшились на 23,5%, в тому числі збільшилося як страхування фінансових ризиків на 83%, так і добровільного страхування відповідальності на 20,6%, в тому числі страхування цивільної відповідальності власники транспортних засобів зросло на 55,6% та недержавних обов'язкових видів страхування на 45%. Зменшення обсягів валових страхових премій відмічалось лише в державному обов'язковому страхуванні на 42,7. Розвиток сектору страхування тісно пов'язаний з розвитком банків. Наприклад, операції з надання кредитів, банками супроводжується укладенням договорів страхування кредитів (страхування заставного майна).

Класичні засади страхування у будь-якій країні світу, і в Україні також, характеризуються рівнем страхових виплат. За підсумками 9 місяців 2007 року у порівнянні з аналогічним періодом 2006 року обсяги валових страхових виплат і усіх видів зросли на 83,2%, у розрізі видів - зі страхування життя на 53,9%, з добровільного особистого страхування на 37,4%, з добровільного майнового страхування на 103,5%, в тому числі виплати зі страхування фінансових ризиків зросли до 160,8%; з добровільного страхування відповідальності на 19,2% (зі страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів зросли на 42,5%, з недержавного обов'язкового страхувати на 50,7%). В той же час обсяги виплат зменшились з державного обов'язкового страхування на 53,1 %.

Український ринок в останні три роки демонструє збільшення страхових виплат. При цьому їх відношення до зібраних страхових премій становить сьогодні близько 10-20%. Мусимо визнати, що зазначені показники поки що не відповідають рівню розвинутих страхових ринків, де середній рівень страхових виплат дорівнює 50-70%.

Як відомо, класичними механізмами страхової справи є як страхування, так і перестрахування. Останнє, з точки зору розміщення та захисту ризиків, безумовно, відіграє дуже велику роль. Валові страхові премії, отримані страховиками від страхування та перестрахування ризиків (від страхувальників та перестрахувальників) за 9 місяців 2007 року, становили 12 341,2 млн. грн., з них: 3 787,9 млн.грн. (30,7%)

становило внутрішнє перестрахування, 102,0 млн.грн. (0,8%) премії, які надійшли від іноземних страховиків (перестраховальників), решту - 8 451,3 млн.грн. (68,5%) страхових премій отримано від страхувальників.

Розглянемо регіональну структуру страхового ринку України. Схильність до загальних видів страхування, інших ніж страхування життя, підкреслює регіональна структура страхування. Найбільша кількість страхових компаній зосереджена в економічно розвинених регіонах (Київ - 50,8%, Харків - 6,8%, Дніпропетровськ і Донецьк по 6,2%). В той же час нерівномірність кількості страхових компаній компенсується наявністю їхніх відокремлених структурних підрозділів у всіх регіонах України (філій). Практично у всіх областях страховий захист надається саме через структурні підрозділи системних страховиків, які зареєстровані в основному у Києві.

Найбільший обсяг надходжень страхових премій припадає на страхові компанії, які знаходяться у регіонах з розвинутою фінансово-економічною інфраструктурою, зокрема компанії Києва та області акумулюють 42,6% від загального обсягу надходжень страхових премій по Україні, 22,5% - компанії Харківської та 14,1 % - Донецької областей.

Існує декілька причин, що стимулюють розвиток страхування в Україні. Багато років страховий ринок "стимулювався" введенням нових форм обов'язкового страхування. Велика кількість обов'язкових видів страхування у порівнянні з практикою, прийнятою в більшості розвинених країн, - відмінна риса трансформаційного ринку. Завдяки діям міністерств і відомств тенденція до росту обов'язкового страхування зберігається: в Україні законодавчо закріплено 42 видів обов'язкового страхування. При цьому в Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг продовжують надходити пропозиції про введення нових видів. Виплати по багатьох видах страхування відсутні або близькі до нуля. Багато страховиків, маючи ліцензії на обов'язкові види, практично ними не займаються. Таким чином, це переконує нас в неефективності і недоцільності здійснення більшості обов'язкових видів страхування але в той же час необхідно сприяти впровадженню обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та обов'язкового медичного страхування.

Ще одна причина високих темпів розвитку ринку страхування - податкове законодавство, яке при збереженні оподаткування валового обороту операцій страхування за ставкою 3% стимулює фінансові групи спрямовувати значні обсяги коштів на страхування, оптимізуючи таким чином розміри платежів до бюджету. Сектор банківський, інші сектори економіки віддають перевагу трьох відсотковому податку на доходи від страхування порівняно із 25 відсотками податку на прибуток у будь-якому іншому секторі економіки.

Загрозливою є тенденція, пов'язана зі зростанням обсягів тіньових операцій, які здійснюються за посередництва страхових компаній. Збитки від виникнення і функціонування такого явища як «псевдострахування» можна поділити на прямі і непрямі.

Прямі збитки - це втрати бюджету від недоотриманого податку на прибуток підприємств і вони поки що невеликі, зважаючи на порівняно невеликі обсяги таких операцій. Але значним є темп зростання "псевдострахування", тому проблема не може залишатися без уваги.

Непрямі збитки - це викривлення сутінки страхового ринку, коли все більше компаній створюється не з метою страхування, а для оптимізації оподаткування (легкий спосіб заробляння грошей витіснятиме більш складний - розробку і реалізацію справжніх страхових послуг).

Наявність на страховому ринку таких негативних тенденцій загрожує його

подальшому стабільному розвитку. Загроза виходить з того, що ділове суспільство сприйматиме страхування саме як потужну "машину" для відмивання грошей. Збільшення кількості незаконних операцій викликатиме необхідність впровадження більш жорсткого контролю з боку державних органів, що може негативно відбитися і на тих компаніях, які надають класичні страхові послуги.

Але слід зазначити, що "псевдострахування" може мати і позитивне значення для майбутнього страхового ринку. Так, надання фінансових послуг з оптимізації оподаткування і вивозу капіталу надало можливість багатьом компаніям отримувати великі прибутки і нарощувати активи. Після законодавчого скасування подібних схем перед такими компаніями постане проблема вибору — або ліквідуватися, або займатися класичним страхуванням. Безумовно, деякі потужні компанії оберуть другий шлях, що викликає зростання реального страхового ринку.

Проблемним питанням дотепер залишається вдосконалення системи дистрибуції страхових послуг. Тут ми стикаємося з нестачею кадрів - агентів та брокерів. Співвідношення страховиків і брокерів в Україні становить 5:1, тоді як, наприклад, у США - 1:10, тобто на кожну страхову компанію припадає принаймні 10 брокерських, що її обслуговують або працюють із нею.

Розвиток інституту посередництва, залучення до цієї діяльності професіоналів може послужити сильним імпульсом для розвитку ринку страхових послуг у цілому. Адже виконуючи свої функції, посередник стає ніби дослідницьким бюро страховика: вивчає дійсні та майбутні потреби страхувальників і розробляє нові види гарантій відповідно до матеріального рівня клієнта. Посередник добре володіє методами контролю ризику, профілактики страхових випадків, мінімізації їхніх наслідків. Таким чином, він побічно бере участь у створенні загальної концепції безпеки.

Недостатнім є розвиток інституту актуаріїв, що свідчить про слабкість сектору страхування життя та неготовність страхової інфраструктури до впровадження пенсійного й медичного страхування. Фактично відсутній зовнішній спеціалізований аудит страхових організацій; взагалі в Україні немає професійних агентств із визначення рейтингів страхових компаній та інших структур страхового ринку, що є, по-перше, свідченням недостатнього рівня розвитку страховиків і низького рівня вимогливості до них з боку державних наглядових органів; по-друге - одним із чинників непрозорості страхового ринку, недостатньої поінформованості громадян про стан і діяльність страхових компаній.

Актуальною проблемою страхового ринку, яка найбільше, на нашу думку, впливає на всі показники ринку, є відсутність довіри населення й господарських суб'єктів до страхових компаній. Досі не відновлена повною мірою довіра населення та підприємств до страхових компаній.

Існування зазначених проблем на страховому ринку України гальмує розвиток страхової галузі й не забезпечує розкриття його повноцінного потенціалу для розвитку економіки. Тому пропонуємо напрями вирішення основних з них:

а) дуже важливим, якщо не найголовнішим, кроком держави є удосконалення податкової політики у сфері страхування. На сьогодні загальний стан економіки, фінансів підприємств і доходів населення не дає можливості спрямувати достатні кошти на цілі страхування. Це спричинено значною мірою чинною системою оподаткування та системою регулювання фінансів підприємств. Потребують вирішення питання щодо зарахування в неоподатковуваний дохід фізичних осіб платежів, сплачених ними на цілі страхування. Так само оподатковується страхове відшкодування, яке отримують громадяни, що припиняє його компенсуючу роль.

У цьому напрямі, на нашу думку, актуальними є два питання.

По-перше, виключення з бази оподаткування фізичних осіб витрат на сплату

страхових платежів, а також отриманих ними страхових виплат (страхових сум, відшкодувань).

По-друге, встановлення відповідного відсотка коштів, у межах якого підприємства можуть відносити страхові платежі за певними видами страхування до валових витрат.

Справді, розв'язання цієї проблеми потребує виваженого підходу, адже запровадження вказаних норм призведе до зменшення оподатковуваної бази зазначеної категорії платників податку. Проте досягнутий позитивний ефект може бути набагато більшим, ніж втрати бюджету. Наприклад, підвищиться рівень соціальної захищеності громадян у той час, коли рівень соціального страхування фізичних осіб не дає змоги повною мірою реалізувати програму соціального захисту населення, забезпечення його необхідною медичною допомогою тощо;

б) одним із пріоритетних завдань, що стоять перед українським страховим ринком, є впровадження принципів страхового нагляду відповідно до стандартів Міжнародної асоціації органів страхового нагляду (IAIS);

в) напрацювання чіткої політики щодо формування позитивного іміджу страхового ринку в економіці. Власне, ринок є віддзеркаленням тієї ситуації, яка склалась. Тому треба боротися не з наслідками, а з причинами: створити економічно сприятливе середовище для розвитку реального страхування;

г) створення національної системи рейтингу страхових компаній, яка б давала можливість проводити достовірну оцінку платоспроможності, ліквідності, стійкості страхових компаній для потенційних страхувальників та інвесторів;

д) запобігання необґрунтованому впливу значних сум страхової премії за кордон через низький рівень капіталізації страхових організацій, невідповідні світовим стандартам вимоги до платоспроможності страхових організацій, а також нерозвиненість національного перестраховального ринку, що призводять до неможливості страхування значних ризиків без помітної участі іноземних перестраховальних компаній;

е) врегулювання діяльності такої важливої категорії учасників страхового ринку, як страхові брокери. Шляхом розробки комплексу заходів із підвищення ефективності страхової брокерської діяльності;

ж) усунення розбалансування страхового ринку, адже поповнення страхових портфелів досить часто відбувається не за рахунок розширення страхового ринку, а за рахунок перерозподілу клієнтів;

з) поступове відкриття ринку страхування для входження іноземних страхових компаній, що дасть змогу українським страховим компаніям накопичити капітал та досвід, стати більш конкурентоспроможними.

На страховому ринку, на нашу думку, в майбутньому домінуватимуть великі капіталізовані страхові компанії, кількість яких буде в межах 100 підприємств. При цьому більшість із них будуть кептивними. Вони входитимуть до складу фінансово-промислових груп, обслуговуватимуть їхні інтереси та розвиватимуть напрямки страхування, не пов'язані з групою, яку вони представляють;

і) запозичення позитивного досвіду і технологій іноземних страхових компаній у використанні сучасних каналів продажу страхових продуктів;

к) розширення співпраці з підготовки та підвищення кваліфікації українських кадрів, залучення іноземних спеціалістів до участі в конференціях, семінарах, тренінгах;

л) проведення роз'яснювальної роботи стосовно необхідності страхування серед широких верств населення, інформування українських громадян про користь, яку вони отримують від страхування.

Таким чином, використання іноземного страхового досвіду надасть можливість розвинути в Україні ринок класичного страхування, а широке висвітлення практичних здобутків страхового ринку через ЗМІ матиме позитивний вплив на розвиток страхової культури населення України.

Отже, страховий ринок України стоїть на порозі великих змін та потребує пильної уваги для вирішення багатьох питань стосовно оподаткування, реформування, брокерської та агентської мережі в страхуванні, ефективного управління страхових фондів тощо.

Список літератури

1. Аданович В. Залучення іноземного капіталу до сектора страхових послуг України та Польщі: переваги й недоліки // Економічний часопис-XXI.-№6.-2004.-С.35.
2. Белиньски В. Ключевые факторы успеха страхового рынка Польши и возможности использования польского опыта в Украине // Економічний часопис-XXI.-№6.-2004.-С.23-28.
3. Самойловський А.Л. Пропозиції щодо вдосконалення страхового ринку України // Фінанси України.-№11.-2000.-С. 106-113.
4. Резниченко А.П., Чередник А.Л. Финансы предприятия / монография. - Донецк: Лебедь, КП "Регион". - 1998. – 356 с.
5. Стан страхового ринку України: проблемні питання та перспективи // матеріали IV Міжнародного Ялтинського форуму учасників страхового ринку, 20-24 вересня 2004р.
6. Супрун А.А. Загрозливі тенденції розвитку страхового ринку України //Фондовый рынок.-№34.-2003.-С.36-39.
7. Філонюк О. Сучасні тенденції розвитку та завдання страхового ринку України // Економічний часопис-XXI.-№6.-2004.-С.20-22.
8. Фурманов В. М. Страховий ринок України: стан, проблеми розвитку та шляхи їх розв'язання // Фінанси України.-№.-2004.-С.131-140.

В статье рассмотрены основные показатели развития рынка страхования в Украине. Выделяются основные проблемы развития рынка страхования в стране. Наводятся основные направления развития рынка страхования в Украине.

In the article the basic indexes of market development of insurance in Ukraine are considered. The basic problems of market development of insurance in a country are selected. Basic directions of market development of insurance in Ukraine are pointed.